

SCHNELLER KÁROLY

TOVÁBBI PROGRAMOK TALÁN A MAGAM, TALÁN AZOK SZÁMÁRA, AKIK ANNAK A LEARATÁSÁRA
HIVATOTTAK, AMIT ÉN VETETTEM

1. Mindenek felett a nagydemográfiát megírni. Most Ungern - Sternberg - Schubnell munkája int erre a tartozásra. Ihiring Lajossal együtt kellene megcsinálni. De persze - miként kezdeményezésemre nyújtott válaszában kifejezte - az igazi megoldás az, hogy egymagam csináljam meg, miként Ő is egyedül szeretné megcsinálni. Az enyém az oknyomozó és gondolatindító, változtatásra (tökéletesedésre) serkentő demográfia volna, amely a nagy vonalakat a detállal úgy keverné, ahogy a tömeg s az egyes egymást kiegészítő szerepe logikusan parancsolja.
2. Osztálytagozódás és nemzetiség. Nagy-Magyarország adatai alkalmasak e kérdés megoldására. Hogy a földrajzi (talaj, domborzat és klíma) hatásokat kiküszöböljük, a megyéig kell lemenni. Még így is van elég földrajzi zavaró tényező (Bihar - Szatmár stb.). Ezért - amennyire lehet - vegyesen lakott, azonos földrajzi milieuban levő, de más-más fajú egyes községeket kell külön vizsgálni; a baj az, hogy ily vonatkozásban az 1910-es adatok nem elég részletesen tagoltak. Leginkább Kisküküllő, Brassó, Szolnok-Doboka, Kolozs, Szilágy, valamelyest Abauj-Torna, Gömör, végül Bács Bodrog, Torontál, Temes és Tolna, Baranya községei vulnának elemezendők, Sopron és Vas is, de méginkább Veszprém.
  - 25 %-os magyar, német, tót, román, szerb többség
  - 25-50 %-os magyar, német, tót, román, szerb többség
  - 50-75 %-os magyar, német, tót, román, szerb többség
  - 75- %-os magyar, német, tót, román, szerb többség szerintmegvizsgálni a szarvasmarhaállomány nagyságát, 1000-1000 lakosra és külön 1000-1000 holdra is átszámítva, élettér kihasználása, szociális kiegyenlítettség (szétforgácsolt kutatásaim vannak. Akad. pályamunkámban is, de hová tünt? Hová lett?).
3. Nemzetiség és népsűrűség. Előbbivel (1.utolsó sorok) összefügg. Van sok tájékoztató adat az "Evangélikus parasztság"-ról szóló "Keresztyén Igazság" 1937-évf.-ban megjelent cikkben.

Elgondolás: faji vonások, tékozlás, luxus, esztelen igények, önzés, túlzott individualizmus csökkenti az életteret. Tanultság, szakképzettség (mezőgazd.) növeli.

4. A művelési ágak szerinti megoszlás valamint a kataszteri tiszta jövedelem alakulása nem mutat-e lényeges és törvényszerű összefüggést a nemzetiséggel? Az 1935-ös felvétel szerint mód van arra, hogy a szűkebb keretekben belül (Dunántúl és Bács megye) hasonlítsuk pontosan az egyes községhatárok birtokmegoszlását. Azt is, hogy a szántó területből mennyi az 50-100, 100-1000, 1000- holdnál nagyobb birtoktestek részesedése. Ezt kombinációba állítani a -20, 20-40, 40-60, 60-80 és 80- % nemzeti-ségi viszonyokkal.

5. Birtokmegoszlás és szociális rétegződés - vallásfelekezeti. Szintén községekig le-menni. Itt főleg Szabolcs, Borsod, Szolnok, Békés, Tolna, Veszprém, Fejér, Abaúj-Torna, Vas, Somogy és Sopron megyéket nézni meg. (Utóbbinál, nemkülönbön Tolnában és Somogyban a faji tényezőkre is figyelve. Erős bizonyíték inkább a 2/3-nál na-gyobb felekezeti többséget mutató községek szembeállításából derül ki. Bár a lép-csözetességet - a különösen kevert területekre tekintettel (Szabolcs) kár volna figyelmen kívül hagyni.)

6. Kiszámítani az összes községek műveltségi fajsúlyát (1950/51-es jegyzet demográfiai részében).

Megnézni a rossz birtokmegoszlású községek műv. fajsúlyát

a rossz szociális összetételű községek műv. fajsúlyát

a vallásilag különböző községek műv. fajsúlyát

a nemzetiségileg különböző községek műv. fajsúlyát

... fokozatos osztályozás.

7. 1935-ös községi stat.hiv. anyag alapján nézni az öt év csecsemőhalandóságát a

rossz - jó birtokmegoszlású községekben

rossz - jó szoc. rétegződésű községekben

az állatban szegény - gazdag községekben (1935-ös összeírás)

nemzetiségileg különböző községekben

vallásilag különböző községekben

... fontos csoportosítás.

Vigyázni, hogy a nagyobb városokhoz közel lévő községek ne kerüljenek be a megfigye-lésbe, mert az idegen halottak (kórházakban, klinikákon elhunyt nem városi lakosok) nagy része ezekből kerül ki. Egy pillantást vetni arra, hogy vajon a népsűrűség na-gyobb vagy kisebb foka (agrárnéps.) gyakorol-e befolyást a csecsemőhalandóságra.

Eleve ez nem kizárt, sőt valószínű, de mivel az egyenletes birtokmegoszlás folytán s főleg a latifundium hiánya miatt emelkedik a népsűrűség, ezért - mint ellensúly és zavaró faktor érvényesülvén a szociális összetétel - lehetséges, hogy a legcse-kélyebb kapcsolat sincs, sőt lehet az is, hogy az emelkedő agrárnépsűrűséggel csök-ken a csecsemőhalandóság.

8. A "műveltségi fajsúly" és a csecsemőhalandóság mértéke közti összefüggést szintén községekig lemenően kellene tisztázni.
9. Nagy fáradozással és igen nagy anyaggal megindult munkámat: a születési arány és gyermekhalandóság községi elmélyítését, illetve feldolgozását el kellene végezni. Itt az 1901-1910-es standard értékű anyagot ki kellene egészíteni a Közp.Stat.Hiv. 1931-35-ös anyagával. A községek születési arányát ki kellene számítani, ámbár Petrilla és Darvas ? erre vonatkozó arányszámait főlegessé teszik talán a fáradozásokat ?
- 9/a. A szül. arány csökkenésének mértéke szerint is kellene vizsgálni a csecsemőhalandóság 1931-35-ös nagyságát, tehát az 1901-10-et az 1931-35-tel összevetni, megvizsgálva azt, hogy az 1930-as státus szerint osztályhelyzetileg
	nagyon csökkenő	mérsékeltebb
	születési arány mellett	
kedvező	-	-
közepes	-	-
kedvezőtlen	-	-
- milyen a csecsemőhalandóság nagysága és csökkenése.
10. Népszámlálási reform-kérdés: tudakolni azt, hogy a jelenlevők hozzátartozói közül hányan vannak távol? Rokoni fok (felmenő, lemenő, testvér). Hol tartózkodnak az illetők? Mióta vannak távol a községből? Mi a foglalkozásuk az illetőknek? Így a belső vándormozgalom méretét, irányát és összetételét meg tudnók állapítani. Ezeket a községenkénti eredményeket megint össze kellene vetni a község birtoktagozódásával, osztályösszetételével, műveltségi viszonyaival, esetleg a nemzetiségi és vallási összetétellel.
11. Népszámlálási reform-kérdés: Az egyes községekig lemenően kell tisztázni a földes padlójú lakószobák számát és arányát az összes lakószobákhoz viszonyítva.
12. Előbbi állapot tisztázása után lehetne és kellene vizsgálni az egyes községek tbc halandóságát, természetesen az új feldolgozás szerint (az idegen népmozgalmi eseteknek az illetékes helységek szerinti szétosztásával). Kombinálni ezt az eredményt a községek műveltségi fajsúlyával és elsősorban osztálytagozódásával. (Kedvező, közepes, rossz, esetleg több csoport szerint is.)
13. A műveltségi fajsúlyt vizsgálni a külterületi népesség részesedése szerint. Külön csoportba azokat a községeket, amelyekben a külterületi lakosság

- 10 %-os

10- 19

20- 29

30- 39

40- 49

50- 59

60- 69

70 %-nál nagyobb

Külön vizsgálva a társadalmi rétegződés
(osztálytagozódás) szerint kedvező, közepes és
rossz helyzetben lévő községeket

14. Megállapítani az egyes községek agrár lakosságának a valóságos vagyoni erejét és életterét. Tehát a népsűrűség viszonyítási alapjába beleszámítani azt a földbirtokot is, amely ugyan más községben fekszik, de az illető község birtokosainak tulajdonában van és viszont le kellene számítani azt a földbirtokmennyiséget, amely az illető községben van, de idegen községbeliek tulajdonát képezi. Nyilvánvaló azonban, hogy így csak az önálló (birtokos) rétegnek az élettere bővülne, illetve szűkülne. Az ezeknek jutó tiszta jövedelemrész, illetve földjáradék tehát nem szorítkozik csak a község területére és sok esetben lényegesen kisebb is, mint az illető község egész földterülete. Így megtudnók, hogy melyek a terjeszkedő, hódító községek, és melyek azok, amelyek zsugorodóban vannak. A jólétnek, a gazdasági teljesítőképességnek sokkal finomabb megítélésére vezetne az ilyen különbségtétel.

15. A nagyvárosi népesség szociális összetételének a megítéléséhez feltétlenül szükséges volna tagolni az egyes foglalkozási főcsoportokhoz és társadalmi rétegekhez tartozókat

1. születési hely szerint

2. mióta tartózkodnak a városban?

3. mi volt a foglalkozásuk a városba költözésük előtt?

4. mi volt a szülők foglalkozása

a) a kérdezett születésének idejében

b) akkor, amidőn a városba költözött.

Így a nagyvárosban született és a vidéki születésűek társadalmi rétegződésén kívül a fejlődésbe, vagyis a rétegződés dinamikájába is jobban belepillanthatnánk.

16. Igen nagy és csak halovány kontúrokban vázolható feladat lesz megrögzíteni azokat a társadalmi, gazdasági eltolódásokat, amelyeken átmentek az utolsó 15 év alatt az emberek. Ezt megmérni nehéz lesz. Egy tisztességes népszámlálásnak mégsem szabad ez elől kitérni. Először is tisztázni kellene azt, hogy bizonyos lényeges és történelmi szempontból is jellegzetes időpontokban hol tartózkodtak az illetők. Ilyen jellegzetes időpontokul tekinthetők a következő terminusok:

1938. június 1.
1940. június 1.
1944. június 1.
1945. április 1.
1946. július 1.
1949. július 1.
1952. július 1.

Együttal (és ez talán a még nehezebb feladat) tudakolni kellene azt, hogy a fenti időpontokban mi volt a foglalkozása az illetőnek? Úgyszintén azt is, hogy hol tartózkodott a fenti időpontok közötti időszakok alatt. Itt nagyobb rovatot kellene nyitni, a feltehetőleg terjedelmes és a teljesség, pontosság igényeinek alig ha teljesen megfelelő válaszok számára.

Ugyancsak tudakolni kellene azt is, hogy 1938-1952 között hány hozzátartozója (felmenő, lemenő, testvér) halt meg; mi volt a halál oka és hány évesek voltak az illetők?

Kérdezni kellene azt, hogy 1938-1952 közt, de főleg 1944. július 1. óta hány hozzátartozó (kor és foglalkozás) ment ki külföldre. A külföldön ezidőszerint is tartózkodó hozzátartozók neve

lakhelye

életkora

családi állapota (gyermekszám)

jelenlegi (ottani) és

volt (itteni) foglalkozása.

Kérdezendő volna, hogy 1944. július és 1945. április között elhagyta-e azelőtti tartózkodási helyét és ha igen, meddig, hová menekült?

17. A népességi nyilvántartást mindenképpen propagálni kell és a kartotékra a foglalkozás-változtatásokat is rá kell vezetni.

18. A családi statisztikai felvételek szintén sokkal nagyobb koncentrációt igényelnek (v.ö. Burgdörfer egy régi, 1917-iki munkájával). Lényeges az, hogy a családok dinamikája osztályhelyzetbeli változásokkal együttesen ragadtassék meg. A legfontosabb kérdések:

férj - feleség életkora

házasságkötés időpontja

férj - feleség foglalkozása jelenleg

férj - feleség foglalkozása házasságkötésükkor

a házasságból született gyermekek születési éve és napja

(halva született külön) (a nem feltüntetésével)

a született gyermekek közül elhaltak felsorolása

név szerint

elhalálozás időpontja

elhalálozás oka

lakásviszonyok (szobaszám, szobák köbtartalma, padlózat, mellékhelyiségek)

a család kötelékében élő rokonok száma, a rokonsági fok megjelölésével

egymástól különváltan (akár törvényes, akár tényleges a különélés) élő házastársak

életkora

házasságkötés ideje

született és életbenlévő gyermekek száma.

19. A halandósági táblákat meg kellene szerkeszteni - az idegen halottak leszámításával eszközölt korrekcióval - legalábbis az egyes megyékre nézve, de még helyesebb volna járásonként vagy pedig földrajzi tájéegységenként megcsinálni a halandósági táblákat. A megye túl nagy egység. A járás pedig még mindig nem jelent föltétlenül homogén területet. A talajnak, a termelődőnek és a foglalkozásnak a hatását leginkább a tájegységek szerinti differenciálással lehetne kimutatni. Természetesen ez nem zárna ki azt, hogy más csoportosításokat csináljunk. Így az összes ipari centrumokat (az iparosodottság foka szerint tagolva) külön feldolgozási objektumoknak kell tekinteni és ezekre nézve külön kiszámítani a valószínű élettartamot (nem és kor szerint).
20. A halandósági táblákat foglalkozás és társadalmi rétegződés szerint is össze kellene állítani. Lehetőleg területi részletezéssel.
21. A kereső női tevékenység hatását a gyermeklétszámmra, a nő egészségére egy nagyobb arányú (a társadalombiztosítási statisztikát, valamint a halandósági statisztikát egyaránt mozgósító) folyamatos felvétel tudná megoldani. Kor szerint kellene részletezni (15-19, 20-24, 25-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70 é.f.) a női lakosságot és azt is figyelembe venni (ez főleg a hajlottabb korúakra áll), hogy egyáltalában folytattak-e kereső tevékenységet vagy nem. A megbetegedések természetét, tartamát épp úgy meg kellene vizsgálni, mint azt, hogy a szülöttek száma és közülük az élveszülöttek, a felnevelkedettek száma mekkora. Figyelemmel kísérni azt is, hogy a gyermekek egészsége milyen. Megvizsgálni különösen a gyermekágyi lázban, művi abortust kísérő megbetegedésben elhaltak száma mennyi a kereső és a nem kereső nők közt. Egyébként a következő halálokokra kellene - érzésem szerint - kiterjeszkedni: idegrendszer, érrendszer, tbc, rák, pajzsmirigy és anyagcserezavarok, gyomorfekély, máj- és epeutak valamint öngyilkosság. Itt várhatók a legérdekesebb eredmények.

22. Népszámlálási korrigálás-probléma a mai tömörülési viszonyokat összehasonlítani a régi adatokkal. U.i. az igazgatási reform a tanyaközpontok tucatjaiból önálló községeket létesített s viszont Szeged, Hódmezővásárhely, Kecskemét stb. területét és népszámát jelentősen megcsökkentette. Át kell számítani a régi időpontokra is. De ismérvek szerint milyen az elválasztás lehetősége?
23. A népsűrűség egyeletességét vagy egyenlőtlen alakulását a középértéktől való szóródás nagyságával, arányszámával mérjük. Persze kérdés, hogy milyen messze megyünk a decentralizáció terén? Községekig, vagy nagyobb közig.egységekig. Minél nagyobb területre állítunk valamit (földrész, vagy éppen a földkerekség), annál kevesebbet mond a hányados, az átlag. Szóródás-vizsgálat nélkül üres a viszonyszám.
24. Vajon nem kellene az országos népsűrűséget úgy kiszámítani, hogy a mezőgazdasági és ipari termelés értékéből levonnók a külföldre kamatok és "ingyenes" szolgáltatások fejében vándorló árukiviteli többletet (a behozatalt felülmúló többletet) és az így fennmaradó összeghez viszonyítanók az össznépeességet. Tehát azt néznők, hogy 100 000 dollár nyers hozadékra hány lakos jut. Természetesen az importtöbbletet mutató országok viszonyítási alapjához hozzáadnók a többletet, nemkülönben a hitelezésből folyó aktív kamategyenleget is. Nyers módszer és az igazi a tiszta nemzeti jövedelem alapján számított érték. De nincs egyenletes számítási alap. Emellett a jövedelem gerince mégis az anyagi termelés, bár kétségtelenül a szállításból származó jövedelmet is hozzá kellene adni. Viszont ezt - úgy érezzük - csak a nemzetközi szállításokból származó mérlegek figyelembevételével kell tekintetbe venni. Viszont a nemzetközi agrárnépsűrűséget röviden, tömören úgy lehetne összehasonlítani (a színvonalra és a népesség nyomására következtetést engedő módon), ha a mezőgazdaságból és erdészetből származó összhozadékot (párhuzamosan a termelési költségek levonásával eredményül nyert tiszta hozadékot is) viszonyba állítanók a hozadékot megtermelő mezőgazdasági lakosság számával. Viszont nagy kérdés, hogy a mezőgazdasági ipart ne adjuk-e hozzá ehhez (természetesen az ezen iparágban foglalkoztatott emberekkel együtt)?
25. A városok "népsűrűségét" érdekes a beépített terület nagysága alapján meghatározni. De nem sokat mond ez a telítettségéről, hanem csak az építkezésmódról és így ez talán a legigazibb "városiassági hányados". Itt szorosan csak az épületek teleknagyságát szabadna meghatározni. Ez végeredményben alig lenne egyéb, mint a házmagasságok átlagának más formában való kifejezése. Az igazi probléma a laksűrűség.

26. ad 18.(Családstatisztika). Meg kellene állapítani, hogy a családi háztartás kötele-
kéből hány éves korukban válnak ki az emberek. (Férjhezmenetel más háztartásba,
nősülés, elköltözés más városba vagy saját háztartásba.) Ezt ismételve és foglal-
kozási és társadalmi rétegek szerint csoportosítva rendkívül érdekes betekintést
kapnánk a családi élet dinamikájába. Kérdést kell intézni a családhoz tartozó, de
esetleg másutt tanuló vagy alkalmazott kiskorúakra vonatkozóan. Általában a gyerme-
kek iskoláztatására vonatkozólag részletes kérdőpontok intézendők. Természetesen
a már az iskoláskoron túllevőknek az iskolai végzettségét is fel kell tüntetni.
27. Meg kellene vizsgálni községenként (legalább 10 éves anyag alapján) a korcsoport
halandóságát nemek szerint tagolva. Itt főleg a 15-24, 25-34, 35-44 éves lakosság-
ra gondolok. Az egyke, a nemi élet, a művi abortusok hatása különösképpen kijönne
az egykés községekben a nők nagyobb halandósága képében. Ugyancsak legalább 10 éves
észlelési idő alatt érdekes volna a szülöttek nemi arányát tisztázni és utána ka-
tegorizálni a községeket:
- a) gyermekbőség b) osztályhelyzet c) foglalkozás szerint
- a halandóság alakulása érdekes volna az erősen elvándorló és a bevándorlási több-
letet mutató helységekből. Persze szintén nemenként.
28. Gondoltak-e arra, hogy a szülötteket hónap szerint a foglalkozással és a társadal-
mi rétegződéssel kombinálják? Így a nemi élet ritmusára is új fény vetítődne. A
népességi nyilvántartás alapján pedig láthatnók, hogy az életben levők (maradók)
hogyan oszlanak el születési hónap szerint. Így kérdezhetnők azt, hogy a születés
hónapja mennyire veszélyes, és hogy milyen különböző esélyei vannak a más-más hó-
napban szülötteknek az életben maradáshoz. Ezt egyébként a halandósági statisztika
más úton is kimutathatja, mielőtt a születésnapot és nem csak a betöltött éveket
konstatálja. Feldolgozás kérdése. Viszont így a vándormozgalom befolyásolhatja..
Mindenesetre a fenti gondolat csak országos viszonylatban ígérne érvényességre szá-
mot tartó eredményt és sikert.
29. A 90 évesnél idősebbekről kellene monográfiászerű felvételt csinálni. Szüleik,
nagyzüleik elhalálozási évét (korát), életpályájukat, foglalkozásukat, e tekin-
tetben való változtatásokat, házasságkötési idejüket, élettársak életkorát, alko-
hol-nikotin viszonyaikat kellene esetleg reprezentatív alapon minden - alfabetikum
szerint 10.-ik, de inkább 5-ik emberről - pontos adatot kérni a 20, 30, 40, 50, 60,
70, 80 évesekhez intézve a fogyasztott cigaretta, szivar, pipadohány mennyiségéről,
a dohányzás kezdetéről, alkoholfogyasztás mennyiségéről s a kiválasztott egyének-
ről (persze a nem-dohányos, nem alkoholtélvező tömegekről is) a személyi lapok (né-

pességi nyilvántartó) segítségével tisztázni a halálozási esélyeket, a halálokokat, s a kórházi-klinikai adatok feldolgozásával a betegségstatisztikát [?], megbetegedési gyakoriságokat. A felvételeket 10 évenként megismételve (ugyanazon egyénekről) kiderülne az is, hogy hányan nincsenek életben. De foglalkozási és társadalmi rétegződési szempontból csoportosítani kellene s így kor-, nem-, foglalkozási és osztályhelyzetileg homogén csoportokat kaphatnánk.

30. Az újoncozást felhasználni általános egészségstatisztikai leltározásra. Antropológiai adatok. Magasság-, súly-, mellkeret-, fejkeret-, fejhossz és szélesség is. Fogycsökkenések. Az alkalmatlanság okai. Szívizsgálat, tüdőrontgen, vérnyomás, vizelet, vérkép, anyagcsere. Kartoték [?] - kapcsolatban pályaválasztás, ill. foglalkozásváltoztatás. Munkahely vezetőséggel érintkezésbe lépni. A pathologikus esetek nyilvántartása és évente beidézni újabb vizsgálatra. Nagy szűrés. (De mi lesz az egészségesekkel?)
31. A rokkantsági, illetve fogyatékosági statisztika csak úgy mond valamit területi különbségekre nézve, ha egyrészt a születési hely szerint, de főleg a rendes lakóhely szerint tagoljuk. (Utolsó lakhely, mielőtt az intézetbe vitték.)
32. Egyre világosabb az, hogy a népességnek családi állapot szerinti helyes feltüntetése céljából feltétlenül szükség van a standardizálásra. Minden egyéb dadogás és találgatás. Ungern-Sternberg szegényes és nemzetközi összehasonlításban adós fejtegetései egészen világossá teszik azt, hogy e nélkül nincs értékelő hasonlítás.
33. A 18-55 és 15-49 évesek külön vizsgálata sem segít igazán, bár elviselhetőbbé teszi a számokat; ugyanis az egyes korcsoportok összetétele és az egész tömegben való részeseződése lényegesen más lehet, nem csak az utánpótlás különbözősége miatt, hanem legalább ennyire az eltérő halandóság és élettartam miatt.
34. A vallásfelekezeti statisztikát elhanyagolni azért is nagy hiba, mert közvetve rendkívül érdekes betekintést kapunk a műveltségi, termékenységi és gazdaságrétegződési adatokba és nem szabad azt sem felejtetni, hogy a vallásfelekezettek tanítási - egyezőségeik mellett - különbségeket is tartalmaznak és az emberek egy része (talán felekezetenként nem egészen egyforma része) cselekedeteiben, magatartásában hatása alatt áll ezeknek a tanításoknak, ami azután a számokban megnyilatkozó tények alakulását befolyásolhatja.

35. Képtelen dolog, hogy az Ungern-Sternberg-Schubnell demográfia a vallásfelekezetek számarányának németországi eltolódásának elemzésénél teljesen "megfelelkezik" arról, hogy 1939-1946 közt rengeteg szudétanémet, délvidéki, dunántúli és más németet telepítettek át, akiknek nagy többsége katolikus volt. Ezek nélkül a katolikusok száma is kb. ugyanolyan nagy mértékben megfogyatkozott volna, mint az evangélikusoké. Emellett egy szót sem szól itt a hadifogságban levő 1-2 milliőről.
36. Kellene külföldi állampolgárokat (beleértve azokat is, akik megszerezték az állampolgárságot) részletesen megvizsgálni foglalkozás és főleg társadalmi rétegződés szerint (beleértve a jólétet, lakásviszonyokat és - ha lehet - jövedelmi viszonyok szerint). Így képet kapni arról, hogy vajon valódi honfoglalásról, avagy csak munkaerő-feltöltésről van szó. Ezzel a befogadó állam, faj minőségére, életképességére is fény derülne, illetve vetítődne.
37. A külföldön tartózkodó saját állampolgárok számát hiánytalanul valóban csak a külföldi állam népszámlálása derítheti ki. De azért a saját népszámlálás is tehet fel kérdést: hozzátartozói közül kik vannak külföldön:

név	rokonsági fok (felmenő, lemenő testvér, unoka- testvér, unoka- öccs, unokahug)	életkor (szül.év és nap)	itteni utolsó foglalkozás	ottani foglal- kozás	ottani lakhely (állam, község)
-----	--	--------------------------------	------------------------------	----------------------------	---

A többszörös számbavétel kikerülése céljából van szükség a név megadására.

38. Fenntartom azt az állításomat, hogy a nemzetiségi hovatartozást csak - titkos szavazáshoz hasonló - tudakolás alapján szabadna megállapítani. Minden (talán 12 éven felüli, vagy 15 éven felüli) megszámlálendő kapna egy külön lapot, amelynek egyedüli kérdése az volna: milyen nemzetiségűnek vallja magát, vagyis melyik népközösséghez tartozónak érzi magát. (Zárójelbe téve talán azt is, hogy "mely nép kultúráját és hagyományait vallja legszívesebben magáénak".) Névaláírás nem kerülne; de a víznyomásos bélyegzővel ellátott és hamisíthatatlan lap csak azoknak jutna, akik népszámlálási összeírásra kötelezettek, illetve jogosítottak. Ezt az egyéni lapok kitöltését követően a népszámláló biztosok juttatnák el a 15 éven felüli lakosokhoz. Egy kérdés volna még illesztendő: ebből vagy régebbi házasságából született gyermekeinek száma (fiú, leány). Ettől függetlenül kérdezendő volna a "legjobban beszélt nyelv" (ez volna az anyanyelv), amely a rendes népszámlálási lapon szerepelne. A "kisgyermekkorban beszélt nyelv" (1950, Ausztria) finom megkülönböztetése az "anyanyelv"-nek.

39. Egyszer megengedni azt a luxust, hogy egy téli népszámlálás után közvetlenül egy nyári népszámlálást is tartsunk. Ha nem is olyan részleteset. De legalábbis a foglalkozásokra vonatkozó kérdéseket fel kellene tenni. Ugyanis vannak szezonhoz kötött foglalkozások (pl. idegenforgalommal kapcsolatosak, vagy a nyáron földmunkát végzők, de jórészt ilyen az építőipar is). Tehát a lakosságnak az eloszlása a különböző foglalkozások között jelentékenyen más lehet nyáron, mint télen. Emellett a lakosságnak területi eloszlása is eltér a télitől. Elvégre egészen pontos népességi nyilvántartás esetén külön összeírás nélkül is tisztázni lehetne azt, hogy hol-mennyien vannak, de ez még nem tisztázná a foglalkozási összetételt.
40. Rég érzett hiány a magyar foglalkozási statisztikában, az, hogy az egyes foglalkozásokhoz tartozókat nem tagolják családi állapot + életkor szerint. Ezt okvetlenül meg kell adni, mert különben a társadalmi rétegződésről csak nagyon merev és mechanikus képet kapunk. Főleg a családi állapot szerinti tagolás hiánya baj, mert kor szerint van bizonyos tagolás, de korántsem elég részletes. A minimum ez volna: 15-19, 20-24, 25-29, 30-39, 40-49, 50-59 éves és 60 é.f., bár nem ártana a 60-69 éveseket is külön venni és a 70 é.f. felülieket megtenni sorzáró csoportnak.
41. A műveltség színvonalát valóban csak az iskolavégzettség alapján lehet úgy-ahogy megítélni. Színvonal-indexem a területi és időbeli különbségek megállapítására alkalmas. A különösen durva bűncselekmények, a fiatalok bűncselekmények, a visszaesés, a csecsemőhalandóság, a napszámos és egyéb - egészen bizonytalan létalapú - réteg %-os súlya, a társadalmi rétegződés bizonyos fokozatossága és egyensúlya - mint elég távol fekvő kontrollok - egészítik ki a műveltségi színvonalról nyert ítéletet. A szövetkezési hajlam, az Urvacsorához járulók (áldozók) száma, könyvtárakat és múzeumokat önként látogatók száma, az olvasmányok tárgyszerinti megoszlása: ismérvek, amelyekkel a műveltség igazi tartalmát és értékét ismét egy lépéssel megközelítjük. Máthé Ferinek való téma. Így ez csak nyers felsorolás.
42. A házasságkötési lapon kérdést tenni az iránt, hogy
1. 1938. szeptember 1-én, illetve 1944. július 1-én hol élt?
- (Így újabb közvetett adat arról a belső népvándorlásról, amely Magyarországon lejátszódott e kritikus korszakban.)
2. az apa és anya szüleinek (akár már elhaltak is) foglalkozását tudakolni (a társadalmi rétegek és foglalkozások keveredésének tisztázása céljából)
  3. nemcsak a férfi, de a nő foglalkozását is tudakolni.

43. A hónapok házassági frekvenciáját mindég az egyes napokra jutó házasságkötési számokból s az ezek alapján képezett indexekből (évi-napi átlag = 100) állapítjuk meg. Ez azután (hosszabb időre, talán 10 évre) a szezonális ingadozásoknak a bázisa is. A háborús évek - sőt a nagy gazdasági válságok időszakai is - kirekesztendők a bázis-időszak adataiból.
44. Igen érdekes a svéd házasságkötési arány görbéje (ld. Ungern-Schubnell 158.l.). Pedig az csak nyers arány. A tiszta emelkedése 1931-40-től még nagyobbnak mutatkozik, mivel közben - a régi viszonyokhoz mérten - a már nem házasodhatók (60-) aránya megnőtt. Igaz, hogy a még nem házasodhatóké (-15) nagyon leszállt. Ezért kellene a tiszta számok.
45. A svéd házasságköt. hányados emelkedését - a kedvező gazdasági konjunktúrán kívül - népszéppolitikai propagandára vezeti vissza Schubnell. Alig hiszem, hogy igaz volna. A legutóbbi 3-4 év már fokozatos csökkenést mutat. Dehát mi volt a magyarázat? Igen nagy reménysek a háború kimenetelét illetően? A nagy nyereségek, a teljes foglalkoztatottság? Ha pedig most erős csökkenés van: ez nem kritikája-e az amerikai terjeszkedő gazdaságpolitikának?
46. Hogy a politikának, az új célok és eszközök kijelölésének nagy szerepe van, azt Németország és Ausztria példája (de ha úgy tetszik, a Szovjetunió és a népi dem.-k példája is) igazolja. Egyes évek, sőt hónapok elemzése alkalmas ennek a bebizonyítására. Úgy, ahol azt Schubnell csinálja (1931-35), teljesen elmossa a hatást. És Ausztriát kihagyja!!
47. Igen érdekes volna évi adatok alapján grafikont csinálni minden országról. (Legalább 4-5 tér kellene hozzá.) Együtt:

Németország	piros	Magyarország	piros	Svédország	piros
Ausztria	fekete			Hollandia	narancs
Franciaország	lila	Csehszlovákia	[?]	Norvégia	kék
Olaszország	kék	Románia	lila	Dánia	zöld
Spanyolország	sárga	Finnország	kék	Belgium	fekete
		Bulgária	zöld	Svájc	sárga
Anglia	fekete	Argentína	piros	Egyiptom	zöld
Írország	zöld	Uruguay	kék	Palesztina	piros
USA	piros	Chile	zöld	Japán	sárga
Kanada	[?]	Mexikó	fekete		
Dél-Afrika	lila				
Ausztrália	vil.kék				
Új-Zéland	söt.kék				

48. Alapvetően fontos (és ezt Schubnell egészen elhanyagolja, vagy ezt a részt már Ungern - Sternberg írta?) a területi különbségek [?] indokolásánál az, hogy a válások aránya mekkora? Ahol nagy, ott sokkal nagyobb a házasságkötések száma is. (USA és Szovjetunió.) Román és kath. államok alacsony aránya (ez részben Angliára és Skóciára is vonatkozik) a válások kis számára is visszavezethető. Itt egy magyar analízis is elég meggyőző volna.

49. Nagyon, de nagyon tanulságos tabella a 162. 1. lévő, amely Németország egyes országainak a házasságkötési arányát adja 1938-1949 között. Itt a Szovjet megszállási övezet hatását, persze igen erősen befolyásoltan a vándormozgalmaktól, amelyek azonban szintén a "hatások" közé tartoznak. De legalább azok közé is. Érdekes itt máris indexeket adni:

	1938	1946	1947	1948
Nyugati megszállás				
Schleswig-Holstein	100	89	106	107
Hamburg	100	92	104	103
Niedersachsen	100	85	105	114
Nordrhein-Westph.	100	86	102	110
Bremen	100	89	96	97
Hessen	100	106	122	126
Württemberg-Baden	100	98	98	104
Bayern	100	107	107	124
Baden	100	82	96	109
Württemberg-Hohenh.	100	76	83	88!
Nagy-Berlin	100	67	82	87!
Szovjet megszállási zóna	<u>100</u>	<u>75</u>	<u>94</u>	<u>90</u>
Szászország	100	74	93	87
Nyugat durva átlag	<u>100</u>	<u>91</u>	<u>102</u>	<u>108</u>

Az aláhúzott számok beszélnek, ha nem is matematikai pontossággal.

50. A házasságkötési tiszta és egy arányszámmal kifejezett értéke csakis a standardizált arányszám lehet

	1000	
15-19		
20-24	férfi	nő
25-29	nem nősre	nem férjesre jutó
30-39	házasuló arányszáma	
40-49		beszorozva [?] a standard (Holl.+Dánia+
50-59		+Norvégia + Svéd + Svájc) esetleg csak
60-69		Hollandia megfelelő korú népesedésre [?]
70-		jutó [?]- de lehet külön a 15 éven felüli
		sőt a nemi érés kezdeti [?] időszakának
		[?]hatását kiküszöbölendő - 20 éven fe-
		lüli rétegre, de nőknél akkor is csak a
		15 é.f.

51. A különböző családi állapotúak házassági arányszámát a természetesen itt is alkalmazható standardizálás mellett és bizonyos mértékben ennél is tökéletesebben úgy lehet megállapítani, hogy a bizonyos időben konstatált elváltak, özvegyek és nőtlenek közül kiírjuk (persze alfabetikum szerinti országos nyilvántartás az előfeltétel) a bizonyos időtartamig házasságra lépőket. Ez volna a Kőrösy-féle individuális házassági tábla (legalább úgy gondolom, de hogy ennek utána nézhet-e még valamikor? Talán Szélnél.) Így meg lehetne állapítani - természetesen az életkorral kombináltan - a különböző családi állapotúak nősülési, férjhezmeneteli esélyeit. Szükséges természetesen az is, hogy az azonos időtartam alatt elhaltakat leszámítsuk és amellet az is, hogy az elvándoroltakat és bevándoroltakat is számontartsuk. Ez nem csekélység. De igazán pontos képet csak így kapunk.
52. Érdekes volna a különböző államok házasságkötési arányszámának időbeli (évek szerinti) szóródását összevetni az illető államok foglalkozási jellegével; esetleg a munkanélküliség és általános foglalkoztatottság mértékének változásával.
53. Érdekes volna államokat (államokon belül közig. területeket) a protestáns-katolikus népességarány szerint csoportosítva vizsgálni azt, hogy a házasságkötések havi alakulása milyen. A böjtek és az "engedélyezett", vagy éppen favorizált időpontok (húsvét és pünkösd körüli torlódás) persze ez azt jelenti, hogy nem is csupán havonként, hanem részletesebb időtagolásban kellene adni a számokat, valamint a gazdasági szempontok (szüret után és nyári munkaidő) a klimatikus viszonyokkal való kombinációban érdekes és nem eléggé felderített szabályszerűséget adnak. Ebből:
54. Megvizsgálni, hogy vajon a házasságkötések havi ingadozása milyen befolyást gyakorol a születések havi ingadozására. Persze itt egyenes és közvetlen befolyást csak az elsőszülöttek számának alakulására lehet várni. De egyáltalában ez is egy olyan feldolgozás, amely tudtommal nincs meg. Pedig igen érdekes volna. Igaz, hogy a gazdasági vagy népesedési jelentősége nem túlzottan nagy.
55. Karácsony befolyása (december) a protestáns és katolikus vidékeken milyen eltérő. Persze közvetve megint csak a böjt hatása.
56. Igen érdekes, hogy a fellendülő születési aránnyal párhuzamosan (Németország 1933, Svédország 30-as évek végétől) a halvaszületések egyébként is csökkenő aránya milyen jelentősen esett. A szülés szándéka, a megőrzés akarata és a machinációk

visszaesése (amelyeknek a halvaszületés tényében része kell hogy legyen) a kedvező fordulatot nagymértékben elősegíthette. Magyarországon tájanként, megyénként pontosan vizsgálni kellene a halvaszületések %-os arányát. Különös tekintettel a kifejezetten egykés községekben. De természetesen 10-20 év anyagára volna szükség. És nem évi átlagokra (mint az 1901-10, 46.sz. kötet alapján), hanem a tényleges számokra. Párhuzamok:

születési arány nagysága	
születési arány csökkenése	
önálló és proletár elemek aránya	
átértékelt agrárnépsűrűség	
műveltségi fajsúly (utóbbihoz hozzá ...[?] ...[?] 10-et)	
főiskola	3
középiskola	2
8 elemi	1,5
6 elemi	1
4 elemi	0,8
ír-olvas	0,6
analfabéta	0,0

57. A felekezetenek a halva születésre gyakorolt hatása. Kényszerkeresztelés, élve
.....[?]

Svájci 1911-20	halva szül.	az első nap halandós.
túlnyomóan katolikus	2,5	1,9
vegyes	2,8	1,4
túlnyomóan prot.	3,3	0,9

58. A halvaszületés fogalmának eltérő értelmezése, illetve gyakorlata:

Spanyolország: köldökzsinór elvágása után 24 órán belül elhalt eleven szülött
Franciaország, Belgium: aki a bejel. kötelezettség idején belül (max. 3 nap)
elhal.

Bibl.: Pascua[?]: La diversité des définitions de la morti-natalité et quelques-unes de ses répercussions statistiques (Rapport Epidemiologique et Demographique Vol.1.No.10.1948.).

59. A különböző foglalkozások körében vizsgálni a törvénytelen (illetve később törvényesített) születések arányát. A származás sorsformáló ereje és az egyes foglalkozások családszociális összetétele és mérlege. Itt párhuzam a bűnözés mértéke s az egyes foglalkozások kriminalitása közt mint egyik magyarázat elégséges [?] lehet.

